

La imaginación socialista. El ciclo histórico de una tradición intelectual

Fernando Díez Rodríguez. Siglo XXI. 2016.

La idea del socialisme. Assaig d'una actualització

Axel Honneth. Institució Alfons el Magnànim: Diputació de València. 2017.

Josefa Fombuena Valero¹

ORCID: 0000-0002-7308-9849

Per citar: Fombuena Valero, J. (2021). [Ressenya dels llibres *La imaginación socialista. El ciclo histórico de una tradición intelectual*, de Fernando Díez Rodríguez, i *La idea del socialisme. Assaig d'una actualització*, d'Axel Honneth]. *Revista de Treball Social*, 220, 187-190. <https://doi.org/10.32061/RTS2021.220.11>

Els dos llibres s'assemblen i es diferencien. S'assemblen perquè intenten respondre una qüestió fonamental per al treball social, que és comprendre què ha passat des del final de la Segona Guerra Mundial, i més recentment, en relació amb el socialisme: Ha mort el socialisme? Hi ha cap alternativa? Com es va poder passar en menys de cent anys d'unes idees que aportaven entusiasme i mitjans per millorar la societat a unes altres que les neguen i en renequen i plantegen que tota possibilitat de convivència implica allunyar les idees socialistes i rendir-se davant un mercat poc intervingut? Són llibres curts, un té 184 pàgines i l'altre en té 191, que es llegeixen amb interès i sense dificultats malgrat la complexitat del tema. Cap dels dos és un tractat. Es tracta més aviat de reflexions que els autors han volgut fer públiques. Tots dos es preocupen per com crear una societat més lliure i justa, no només des d'un punt de vista econòmic sinó moral i polític.

Es diferencien en el punt de partida, els continguts i les propostes que fan, en la mesura en què un afirma el fracàs del socialisme com a fi d'una visió il·lusionant i humanista, mentre que l'altre entén que, tot i els errors comesos, s'han de buscar alternatives i experiències socials noves que fomentin un canvi en les idees i en les relacions.

Així doncs, no són textos que dialoguin, perquè són massa diferents. S'ha de llegir tots dos, alternativament, no per decidir quin és millor sinó per observar i analitzar, sota mirades diferents, que aporten l'un i l'altre. Per tant, el lector és qui n'haurà de treure les seves pròpies conclusions. Haurà de pensar, amb l'ajuda dels dos textos, buscant les seves pròpies respostes tenint en compte la diversitat dels factors que intervenen en la qüestió.

Els autors són coneguts, un internacionalment i l'altre en l'àmbit de la història de les idees.

Fernando Díez és professor d'Història Contemporània a la Universitat de València. Ha dedicat la seva recerca a la història de les idees i, en concret, a la idea del treball, un àmbit en el qual se'l considera un especialista de prestigi. Això, vinculat amb la seva docència en treball social, fa que les seves obres siguin d'un gran interès per a la disciplina: *Trabajo, pobreza y beneficencia en torno a las memorias sobre el pauperismo de A. de Tocqueville* (2018), *Viles y mecánicos* (1990), *La sociedad desasistida* (1993), o *Utilidad, deseo y virtud* (2001). El 2014 va publicar la seva obra magna: *Homo Faber. Historia intelectual del trabajo*, a l'editorial Siglo XXI.

El seu llibre relata, amb una prosa excel·lent, la història del socialisme des de principi del segle XIX fins després de la Segona Guerra Mundial a través dels autors que Díez considera imprescindibles. El llibre consta de tres parts. En la primera, "La edad de la fuerza", presenta l'argument general: el socialisme i la voluntat de construir un món futur que necessàriament ha de ser millor. Exposa les primeres idees i metàfores sobre un socialisme que denuncia la injustícia d'avui i proposa la igualtat per demà, amb l'emoció de qui té la poderosa convicció que demà serà millor que avui. És una part dedicada a cinc autors. El primer és Fourier, qui "va diagnosticar la naturalesa del mal i va dedicar esforços i capacitats a elaborar una representació acabada d'un nou món on trobarien solució definitiva els mals del present i on els éssers humans gaudirien d'una felicitat permanent" (p. 21). En el segon capítol, Díez mostra que, contràriament a Fourier, el denominat comunisme d'Étienne Cabet, en el segle XIX, és la "identificació més completa possible entre socialisme i igualitarisme" (p. 47). A partir de la pàgina 77, apareix Proudhon, "figura estel·lar" del socialisme.

En la segona part apareixen la crisi i els problemes que modifiquen les idees socialistes dels primers anys del segle XIX. Són les obres de Karl Marx, amb qui es perden "aquelles dimensions psíquiques, morals i culturals que tan presents estaven en els socialismes vuitcentistes" (p. 93); Eduard Bernstein, que després de la mort d'Engels inicia el "revisonisme", i Lenin, que començaria a preocupar-se per "les qüestions de l'organització".

En la tercera part, "el desenllaç", l'autor es pregunta què va passar amb les expectatives inicials. Explica que finalment, a partir de la Segona Guerra Mundial, el socialisme va perdre el vigor i entusiasme, incapaç de generar noves idees, i va acabar conclouent que "avui l'esquerra és incapaç d'elaborar cap crítica teòrica o de promoure cap mena d'imaginació de

l'alternativa i ni d'esperança del que és possible". El llibre de Fernando Díez és recomanable no sols per la cura del llenguatge sinó per la profunda reflexió sobre la "imaginació" que hi subjau i sobre com aquest element pot sostenir idees i conceptes.

En el text d'Axel Honneth (Essen, 1949) apareix la lluita contra la profecia de la mort del socialisme. Recordem, breument, que Honneth va ser el tercer director de l'Institut de Recerca Social, de la Universitat de Frankfurt, l'anomenada Escola Crítica de Frankfurt, després de Theodor W. Adorno, amb la col·laboració de Max Horkheimer, i Jürgen Habermas, que li va dirigir la tesi. Les últimes aportacions de Honneth tenen a veure amb el concepte de falta de reconeixement i de menyspreu en la vida pública. Tots aquests autors i les seves obres han estat i són referències poderoses per al treball social. Actualment, és professor d'Humanitats a la Universitat de Columbia de Nova York i professor emèrit de la Goethe-Universität de Frankfurt am Main.

Amb el centenari del naixement de Karl Marx (1818-1883) encara recent, el text de Honneth, amb prefaci de Benno Herzog i traducció de Francesc J. Hernández i Silvia Villa, professors de la Universitat de València, responsables alhora del Grup de Recerca sobre Teoria Crítica, pretén mostrar com el socialisme, malgrat tot, pot continuar sent una "forma de vida més enllà del capitalisme". Per això, en paraules del prologuista, Axel Honneth pretén mostrar com la "llibertat social" és, de fet, la unitat de la proclama de la revolució francesa: llibertat, igualtat i fraternitat. Per tant, no es tracta d'un pamflet activista ni d'una proposta de renovació marxista, sinó de debatre sobre la democràcia i la participació social dels principals interessats.

El text s'organitza en quatre parts: les dues primeres per detectar errors i les dues següents per plantejar "vies de renovació". L'autor explica els dos motius principals per escriure aquest llibre. El primer ha estat negar la fi del socialisme, aparentment incapaç no sols d'explicar la convivència en comú sinó de generar l'"entusiasme de les masses". A la introducció (p. 15), escriu que:

No se'l creu capaç d'atiar mai més l'entusiasme de les masses, ni es considera idoni per mostrar alternatives orientadores enfront del capitalisme actual. [...] El futur sembla pertànyer a la religió com a forma ètica i el socialisme, per contra, és percebut com a creació intel·lectual del passat.

El segon motiu ha estat explicar alguns aspectes de la seva obra *El dret de la llibertat*, per anar més a fons. L'autor mostra que el socialisme de l'era industrial ha tingut tres errors principals i que els tres tenen la seva arrel en el pes excessiu de l'economia. Així, ni l'economia ho era tot, ni la classe treballadora era el centre del moviment anticapitalista, ni ha arribat la fi del capitalisme amb una adhesió automàtica al socialisme. Per Honneth, malgrat la situació actual, el socialisme continua sent una aportació valuosa que no s'ha de deixar morir sinó que s'ha de revisar sota el prisma de les relacions personals, l'experiència i la creació de noves imatges que

reconsideressin la solidaritat, el món de les cures i de les dones, la democràcia i la participació social més enllà del mercat i de la seva regulació.

Els dos textos volen explicar, en part, el món present, des de les aportacions del passat per millorar el futur. No hi ha dubte que tots dos són imprescindibles per comprendre el treball social del futur i dilucidar què pot oferir el segle XXI.